

---

# Onderwijsachterstand door echtscheiding?

---

TAMAR FISCHER

Conflicten tussen ouders en geldzaken meer van invloed dan echtscheiding zelf

**Kinderen van gescheiden ouders doen het minder goed op school dan kinderen van wie de ouders niet gescheiden zijn. Dat verschil wordt maar voor een deel door de scheiding op zich veroorzaakt. In veel gevallen blijken vooral conflicten tussen de ouders en financiële problemen vóór de scheiding debet aan het slechtere resultaat, maar ook financiële problemen van ná de scheiding spelen een rol. Verder maakt het uit hoe oud het kind is op het moment van echtscheiding. De leeftijdsgroep 11-15 jarigen ondervindt het grootste negatieve effect als het om succes op school gaat. Een derde factor van belang in dit verband is de gezinsstructuur na de scheiding. In geval van een stiefouder is de stabiliteit van het stiefgezin en de opleiding van de stiefouder medebepalend voor het schoolsucces.**

Foto: Wim de Jonge

Het aantal echtscheidingen is de afgelopen decennia sterk gestegen (zie figuur 1). Daardoor is ook het percentage kinderen dat een echtscheiding van de ouders meemaakt sterk toegenomen. Uit CBS-cijfers blijkt dat van de kinderen met ouders die in de jaren vijftig trouwden ongeveer vijf procent een ouderlijke echtscheiding meemaakte. Van de kinderen van wie de ouders in de jaren zeventig trouwden was dat al 17 procent. Kinderen die een ouderlijke echtscheiding hebben meegemaakt verschillen op diverse levensterreinen van kinderen uit gezinnen die nog intact zijn. Uit onderzoek blijkt dat ze bijvoorbeeld vaker gedragsproblemen hebben, minder succesvol zijn op school, vroeger het ouderlijk huis verlaten, minder vaak trouwen en vaker scheiden dan kinderen uit doorsnee intacte gezinnen.

In dit artikel wordt ingegaan op het verschil in schoolsucces. Daarbij is het van belang om zowel naar de situatie vóór de echtscheiding als naar de situatie ná de echtscheiding te kijken.





Foto: Marcel Minnée

## demodata

Nederlanders besteedden in 2000 gemiddeld 2,1 uur per week aan vrijwilligerswerk en informele hulp. Voor ouderen van 50-59 jaar was dat 2,4 uur en voor 60-69-jarigen 3,5 uur. In dat jaar was 43 procent van de 50-69-jarigen betrokken bij vrijwilligerswerk, 32 procent bij informele hulp, 25 procent (van de ouderen zonder thuiswonende kinderen) bij de zorg voor kleinkinderen en 37 procent bij politieke activiteiten. Van al het vrijwilligerswerk werd 40 procent door deze ouderen verricht. Van de ouderen verricht 38 procent betaald werk en wel gemiddeld 21 (50-59-jarigen) en zes (60-69-jarigen) uur per week. Als 90 procent van de 50-69-jarigen betaald gaat werken zal dat leiden tot een daling van vrijwilligerswerk en mantelzorg van 3,2 naar 2,3 uur per week. Hun aandeel in het totale vrijwilligerswerk zou dalen van 40 naar 33 procent (Sociaal en Cultureel Planbureau).

Mogelijk ontstaat een deel van het verschil niet door de echtscheiding zelf maar door problemen die allang vóór de echtscheiding in het gezin aanwezig waren, zoals conflicten tussen de ouders en financiële problemen. Ontwikkelingen ná de echtscheiding, zoals de financiële achteruitgang die het gezin meemaakt en een slechte relatie tussen de ouders onderling of tussen de ouders en het kind, kunnen ook een belangrijke oorzaak zijn voor de verschillen tussen kinderen uit intacte gezinnen en kinderen uit echtscheidingsgezinnen.

De resultaten in dit artikel komen voort uit een promotie-onderzoek naar de gevolgen van echtscheiding voor kinderen in Nederland. Het belangrijkste databestand dat voor dit onderzoek is gebruikt, is de survey Scheiding in Nederland (SIN). Meer informatie over de gebruikte gegevens is te vinden in het kader.

### Echtscheiding

Kinderen die vóór hun 15<sup>e</sup> verjaardag een echtscheiding van de ouders meemaken blijken aan het einde van hun schoolloopbaan gemiddeld

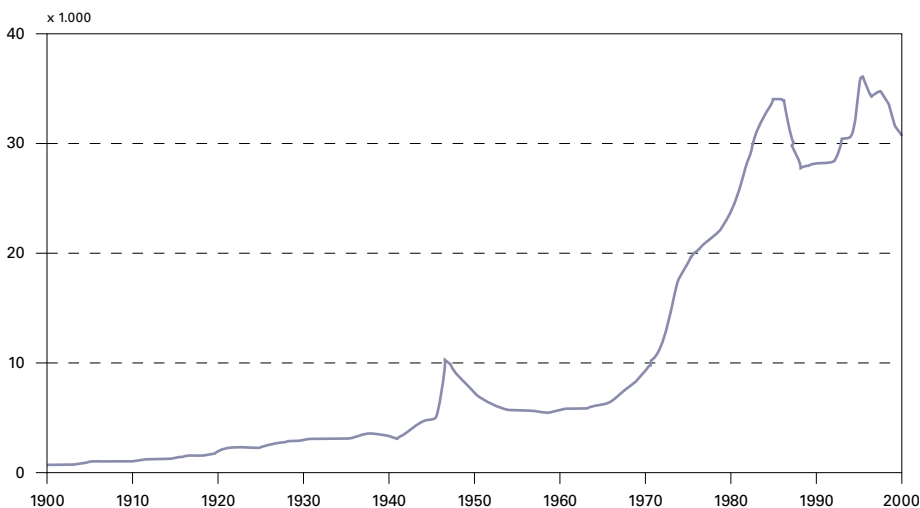
ongeveer een jaar minder onderwijs gevolgd te hebben dan kinderen die op dat moment nog samen met hun twee ouders wonen (zie figuur 2). Dit is een aanzienlijk verschil; het gemiddeld aantal jaren onderwijs vanaf zesjarige leeftijd was in de onderzoekspopulatie ongeveer 13 jaar. In de tweede balk van figuur 2 is te zien dat de sterkte van de samenhang tussen echtscheiding en schoolsucces met ongeveer de helft afneemt wanneer wordt gecorrigeerd voor verschillen in de hoeveelheid conflict tussen de ouders en de economische situatie in het gezin vóór de scheiding. Het verschil tussen kinderen uit intacte gezinnen en kinderen met gescheiden ouders waarbij de ouders uit beide gezinnen evenveel ruzie maakten en evenveel geld te besteden hadden tijdens het huwelijk is dus maar ongeveer zes maanden. De samenhang tussen echtscheiding en schoolsucces wordt nog zwakker wanneer ook rekening wordt gehouden met de economische situatie ná de echtscheiding (derde balk). Wanneer kinderen van gescheiden ouders worden vergeleken met kinderen uit intacte gezinnen met evenveel huwelijksconflicten en dezelfde economische situatie als in het gezin ná de echtscheiding blijft er nog maar ongeveer éénvijfde van de oorspronkelijke samenhang tussen echtscheiding en schoolsucces overeind (ongeveer twee en een halve maand verschil).

Het verschil in schoolsucces tussen kinderen van gescheiden ouders en kinderen in intacte gezinnen blijkt dus vooral te komen doordat er in gezinnen waar de ouders later gaan scheiden tijdens het huwelijk al meer conflicten tussen de ouders waren. Deze conflicten blijken een grotere negatieve invloed op het schoolsucces van de kinderen te hebben dan de echtscheiding zelf. Daarnaast speelt ook de minder gunstige economische situatie in deze gezinnen na de echtscheiding een rol.

### Leeftijd bij echtscheiding

Onderzocht is verder of de negatieve samenhang tussen echtscheiding en schoolsucces afhangt van de leeftijd waarop het kind een echtscheiding meemaakt. In figuur 3 is voor drie leeftijdsgroepen weergegeven hoe deze samenhangen met het uiteindelijk bereikte schoolniveau. Deze figuur geeft de verschillen tussen kinderen uit intacte gezinnen en kinderen met gescheiden ouders weer, waarbij we gezinnen vergelijken met evenveel ouderlijk conflict en een vergelijkbare sociaal-economische situatie tijdens het huwelijk. Een echtscheiding heeft duidelijk het sterkste effect op het schoolsucces van het kind wanneer dat tussen de 11 en 15 jaar oud is op het moment van de echtscheiding. Deze kinderen volgen ruim tien maanden minder onderwijs dan vergelijkbare kinderen die geen echtscheiding meemaken. Kinderen die een echtscheiding meemaken vóórdat ze 11 jaar oud zijn blijken maar twee en een halve maand onderwijsachterstand op te lopen. Kennelijk is niet zozeer de lengte van de periode dat kinderen na de scheiding in een eenouder- of stiefgezin wonen van belang voor het schoolsucces maar eerder het moment in hun schoolloopbaan waarop zij de echtscheiding meema-

Figuur 1. Aantal echtscheidingen, 1900-2000



Bron: Samenleven, nieuwe feiten over relaties en gezinnen, CBS, 2001.

ken. In de periode rond een scheiding hebben kinderen vaak te maken met veel onzekerheid, veranderingen van omgeving en verminderde aandacht van de ouders. Het blijkt dat het voor kinderen vooral problematisch is als zo'n periode samenvalt met het moment dat zij de belangrijke overstap maken van het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs.

Echtscheidingen die na de 15<sup>e</sup> verjaardag van een kind plaatsvinden blijken geen invloed van betekenis te hebben op het uiteindelijke schoolsucces.

### Gezinsstructuur na echtscheiding

Niet alleen de leeftijd waarop de echtscheiding plaatsvindt maar ook de gezinsstructuur waar het kind na een echtscheiding in terecht komt is van belang voor het schoolsucces van kinderen. Een stiefouder kan door inkomsten en materiële luxe in te brengen compensatie bieden voor de verliezen die kinderen na een echtscheiding lijden. Ook kan de aanwezigheid van een tweede ouder zorgen voor betere controle over het kind en meer aandacht en praktische hulp. Er zijn echter ook negatieve aspecten aan een stiefgezin; zo zal het kind de aandacht van de biologische ouder (meestal de moeder) met de stiefouder moeten delen, kan het contact met de uitwonende ouder door de komst van een stiefouder negatief worden beïnvloed en kunnen er nieuwe conflicten in het gezin ontstaan tussen de ouders of tussen het kind en de stiefouder. In figuur 4 is voor kinderen uit drie typen stiefgezinnen en voor kinderen uit eenoudergezinnen waar geen hertrouw heeft plaatsgevonden (stabiele eenoudergezinnen) het schoolsucces vergeleken met dat van kinderen in intacte gezinnen. Met de drie typen stiefgezin wordt onderscheid gemaakt tussen stabiele en instabiele stiefgezinnen. Stabiele stiefgezinnen zijn gezinnen waarbij de stiefouder nog steeds deel uitmaakt van het gezin op het moment dat het kind de leeftijd van 18 jaar heeft bereikt. In instabiele stiefgezinnen zijn de ouder en zijn of haar nieuwe partner opnieuw gescheiden voordat het kind 18 jaar oud is. De stabiele stiefgezinnen zijn vervolgens nog verdeeld in gezinnen met een hoogopgeleide en gezinnen met een laagopgeleide stiefouder. De verwachting is dat stiefouders met een hoge opleiding beter in staat zijn om compensatie te bieden voor de verliezen in het gezin na de eerdere scheiding. Figuur 3 laat de verwachte verschillen zien. Kinderen die na echtscheiding in een stabiel stiefgezin met een laagopgeleide stiefvader leven volgen uiteindelijk ongeveer acht maanden minder onderwijs dan kinderen uit intacte gezinnen. Dat verschil is even groot als het verschil tussen kinderen in intacte gezinnen en kinderen in stabiele eenoudergezinnen. De positieve en negatieve kanten van het stiefgezin zijn hier kennelijk in evenwicht. Kinderen uit stabiele stiefgezinnen met een hoogopgeleide stiefouder blijken geen blijvend negatief effect van de echtscheiding op hun schoolsucces te hebben. Kennelijk wordt in dergelijke stiefgezinnen de negatieve invloed van de echtscheiding op het schoolsucces van kinderen volledig gecompenseerd.

De kinderen uit instabiele stiefgezinnen zijn er duidelijk het slechtst aan toe. Deze kinderen volgen uiteindelijk anderhalf jaar minder onderwijs dan kinderen uit intacte gezinnen. De negatieve effecten van het opnieuw meemaken van een echtscheiding en de daarmee gepaard gaande conflicten zijn dus duidelijk groter dan de positieve effecten van (tijdelijk) meer financiële mogelijkheden en de aanwezigheid van een tweede ouder in het gezin.

### Tot slot

Wanneer we het schoolsucces van kinderen uit intacte gezinnen vergelijken met het schoolsucces van kinderen uit echtscheidingsgezinnen met dezelfde hoeveelheid ouderlijk conflict en financiële mogelijkheden tijdens het huwelijk, dan worden slechts kleine verschillen gevonden. Toch is de totale samenhang tussen echtscheiding en het schoolsucces van kinderen aanzienlijk. Om juiste conclusies te kunnen trekken over de gevolgen van echtscheiding voor kinderen is het dus erg belangrijk om rekening te houden met de situatie in het gezin vóór de echtscheiding. Daarnaast blijkt dat de gevolgen van echtscheiding niet voor alle kinderen even groot zijn. Echtscheiding heeft de sterkste negatieve invloed op het schoolsucces als het kind tussen de 11 en 15 jaar oud is op het moment van echtscheiding. Kinderen die na de echtscheiding van hun ouders in een instabiel stiefgezin terechtkomen en later opnieuw een scheiding meemaken lopen meer achterstand op school op dan andere kinderen van gescheiden ouders.

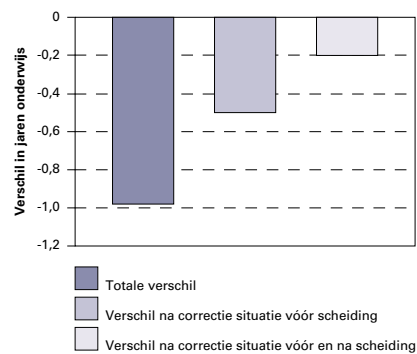
De auteur promoveerde op 10 september aan de Radboud Universiteit Nijmegen op een proefschrift getiteld *Parental divorce, conflict and resources. The effects on children's behavior problems, socio-economic attainment, and transitions in the demographic career*. (ICS dissertatie Nijmegen).

### LITERATUUR:

- Latten, J.J. en P.F.E. Cuyvers, (1994), *Relatie en gezinsvorming in de jaren negentig*. Voorburg/Heerlen: CBS.

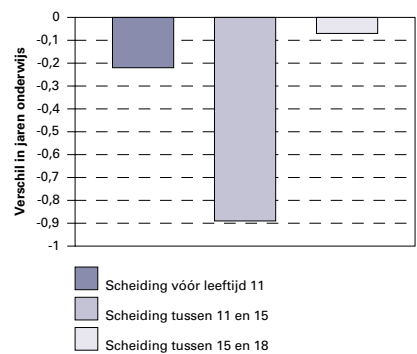
Dr. T.F.C. Fischer, NIDI

**Figuur 2.** Echtscheiding en verschil in schoolsucces bij meemaken van scheiding vóór leeftijd 15



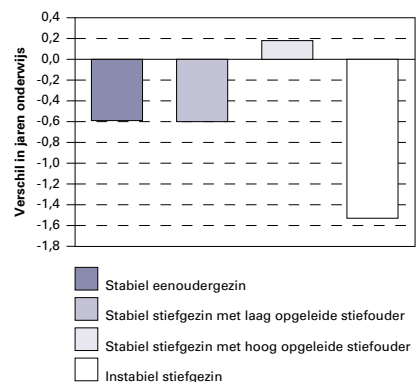
Bron: Survey Scheiding in Nederland, 1998.

**Figuur 3.** Verschil in schoolsucces na echtscheiding in drie leeftijdscategorieën (na correctie situatie vóór echtscheiding)



Bron: Survey Scheiding in Nederland, 1998.

**Figuur 4.** Verschil in schoolsucces naar gezinstype (na correctie situatie vóór echtscheiding)



Bron: Survey Scheiding in Nederland, 1998.

## HET ONDERZOEK

De gebruikte gegevens zijn afkomstig uit het onderzoeksprogramma *Oorzaken en gevolgen van echtscheiding in Nederland sinds de jaren veertig (SIN98)*, uitgevoerd door onderzoekers van de Universiteit Utrecht, de Radboud Universiteit Nijmegen, de Vrije Universiteit Amsterdam, de Universiteit van Tilburg en het NIDI. In het kader van dit programma zijn in het najaar van 1998 ongeveer 2.400 mensen in de leeftijd van 30 tot 75 jaar mondeling ondervraagd. Op basis van de bevolkingsregisters van 19 gemeenten werden steekproeven getrokken uit de volgende drie demografische groepen: (a) personen in hun eerste huwelijk; (b) gescheiden personen die niet zijn hertrouwd; en (c) gescheiden personen die wel zijn hertrouwd. De scheidingen bestrijken een vrij lange periode: 1949-1998. De analyse heeft betrekking op intacte en echtscheidingsgezinnen waarvan het oudste kind op het moment van het interview ten minste 20 jaar oud was en waarvan het kind na een eventuele scheiding bij de respondent is blijven wonen (N=882).